

Канцэпт «Веды» ў філасофіі Мішэля Фуко

I.M. НОВІК

Артыкул прысвечаны канцэпту «Веды» ў філасофіі Мішэля Фуко. Упершыню ў айчынай навучы ўзнімаецца праблема наяўнасці ў творчасці французскага філосафа двух тэрмінаў для азначэння веды – «savoir» і «connaissance», і, на падставе ўласных тлумачэнняў Фуко, паказваецца дзеля чаго яму спатрэбілася гэтае разрозненне веды-savoir і веды-connaissance: якія эпістэمالагічныя і гістарычныя праблемы былі тым самым азначаны. Адметнасць падыходу Фуко да феноменаў веды і ведання праясняецца шляхам параўнання з сучаснай эпістэміялогіяй і характэрнымі хадамі думкі апошняй, апроч таго, адметнае стаўленне да веды як «гістарычнага апырэры» з'яняецца праз параўнанне з канцэптам Падзеі (Ereignis) у творчасці позняга Гайдэгера. Нарэшце, паказваецца як адметнае вызначэнне веды дае Фуко магчымасць наоў і больш глыбока прачытаць гісторыю новаеўрапейскай навукі і самога новаеўрапейскага ведання.

Ключавыя словы: Мішэль Фуко, веда, эпістэміялогія, «savoir» і «connaissance», гістарычнасць веды.

The article is devoted to the concept of «knowledge» in the philosophy of Michel Foucault. For the first time in Belarusian science, the issue of existence of the two terms for determining knowledge in philosophy of Michel Foucault («savoir» and «connaissance») has been raised. Based on the explanations given by Foucault himself it is shown why he needed this dichotomy – what epistemological and historical problems were thereby raised. The peculiarities of Foucault's approach to the phenomenon of knowledge are also explained by comparison with modern epistemology and its characteristic features. In addition, Foucault's distinctive definition of knowledge as a «historical a priori» is explained by comparison with the concept of the Event (Ereignis) of the late Heidegger. It is shown how specific approach to knowledge allowed Foucault to raise anew and more deeply the problems of the historicity of the European knowledge.

Keywords: Michel Foucault, knowledge, epistemology, «savoir» and «connaissance», historicity of knowledge.

Уводзіны. Наўрад ці Мішэль Фуко і ягоная творчая спадчына патрабуюць прадстаўлення для абазнанага ў філасофіі чытача. Па сходу хвалі першага і павярховага захаплення французскай філасофіяй і постмадэрнізмам стала відавочна: перад намі не проста надзённы мысляр, «модны» філосаф, але ж і класік найноўшай думкі, г. зн. той, без каго цэласнае і звершанае ўзнаўленне і прачытанне інтэлектуальнага ландшафту мінулага стагоддзя наўпрост немагчыма. І калі мы, па вядомай парадзе Бадрыяру, колісь і «забудземся на Фуко», то такім чынам будзе страчана істотная, інтэгральная частка еўрапейскага інтэлектуальнага досведу.

Сама філасофія Фуко, між тым, прадстаўляе для інтэрпрэтатараў пэўныя цяжкасці ў рэканструкцыі. Нягледзячы на тое, што для яго былі ўласцівыя скразныя тэмы, адметная оптыка разгляду праблем, як і характэрныя шляхі, з'яўшчыкі іх развязання, на ўзроўні канцэптуальнага апарату такога скразнага адзінства не назіраецца. Для французскага філосафа быў характэрны, калі так можна сказаць, тэрміналагічны пратэзізм: ледзьве не ўвесь паняццёвы апарат Фуко збірае, стварае для кожнай кнігі наоў і ad hoc. Адзін з рэдкіх канцэптаў, які можна знайсці амаль на любым адцінку яго творчасці, бадай што ў кожнай з кніг мысляра, у большасці з ягоных артыкулаў – гэта веда. Менавіта аналіз веды ў яе гістарычным бытаванні, яе сацыяльнай абумоўленасці як і, наадварот, угрунтаванасці сацыяльных структур на пэўных тыпах веды былі асноўнымі тэмамі, якія паклікалі Мішэля Фуко да творчасці і думкі.

Тым болей крытычна выглядае недахоп у айчынай традыцыі (умоўна назавем яе постсавецкай) грунтоўнай аналітыкі: што прадстаўляе з сябе «веда» для Фуко, які канцэптуальны і анталагічны абшар акрэслены гэтым канцэптам. Яшчэ горш справы для айчынных штудый Фуко пачынаюць выглядаць пасля звароту да французскіх арыгіналаў яго прац, калі становіцца відавочна: насамрэч, для французскага мысляра існавала два тыпы веды – «savoir» і «connaissance». Гэта разрозненне, якога Фуко таксама прытрымліваўся на працягу

ўсёй сваёй творчасці і якое грала ў ягоным мысленні падставовую ролю, было прапушчана, зацёртае няўдалым перакладчыцкім рашэннем (мы, вядома, але і на жаль, кажам пра рускія пераклады, бо беларускіх сёння папросту няма).

Акурат азначаны прагал мы і паспрабуем, у меру сваіх сіл, запоўніць у дадзеным артыкуле.

Тэмай нашага тэксту, такім чынам, выступае канцэпт веды ў Мішэля Фуко. У першай частцы нашага артыкула мы даем адказы на агульныя пытанні: чым падыход Фуко да веды адрозніваецца ад найбольш пашыраных і вядомых на сёння эпістэمالагічных тэорый; як ягоны канцэпт веды суадносіцца з навуковай ведай (найбольш упадабаным і даследаваным аб'ектам сучаснай эпістэمالогіі); што азначае канцэптальнае разрознненне «savoir» і «connaissance», якія праблемы браўся ўзняць і вырашыць Фуко праз гэтую дыхатамію. Найбольш спрэчнае, выклікаўшае шмат спрэчак і непаразуменняў сярод інтэрпрэтатараў і крытыкаў ягоных тэкстаў, вызначэнне веды-savoir гучыць як «гістарычнае апырэры». Але менавіта ў гэтым парадаксальным вызначэнні думка Фуко набліжаецца да падставовых элементаў творчасці позняга Гайдэгера. Параўнанне двух ключавых канцэптаў гэтых філосафаў XX ст. – savoir Фуко і Ereignis Гайдэгер, – з'яўляецца тэмай другой часткі нашага артыкула. Менавіта такое супастаўленне, на наш погляд, дазваляе найбольш рэльефна адцяніць адметнасці падыходу да веды французскага мысляра. Нарэшце, у трэцяй частцы нашага тэксту разглядаецца пытанне: як знойдзеныя і падкрэсленыя нам адметнасці падыходу да веды і яе вызначэння М. Фуко дазваляюць яму навуку і больш грунтоўна паставіць пытанне аб гістарычнай абумоўленасці веды, гістарычнасці веды і ведання. Усе ўзнятыя пытанні мы спрабавалі развязаць праз зварот да французскіх арыгіналаў прац М. Фуко – у першую чаргу вядомага метадалагічнага трактату «Археалогія веды».

Веда і навука, «savoir» і «connaissance». Падыход Фуко да азначэння і канцэптualiзацыі веды выразна адрозніваецца ад бітых шляхоў сённяшняй філасофіі. Французскі мысляр аднолькава як ігнаруе задачу вызначэння сутнасці веды як такой, безадносна множнасці і гетэрагеннасці яе праяў¹, так і прамінае ўпадабаны абсалютнай большасцю даследнікаў разбор прыродазнаўчай і логіка-матэматычнай веды, як экзэмплярнай і ўзорнай эпістэмічнай сітуацыі. Фуко таксама аналізуе веду, звязаную з навукамі, але абірае зусім іншы «гуманітарны», антрапацэнтрычны навуковы абшар, як сферу сваёй зацікаўленасці.

Слова «навука», якое мы шматкроць сустракаем у філасофскіх працах Фуко, мянуе адметную сукупнасць, якая не супадае з множнасцю ўсіх канвенцыйных спосабаў вытворчасці навуковай веды, і апыроную кагнітыўную сітуацыю, не тоесную з тым вобразам сістэматычнай дзейнасці падначаленай ідэалам строгасці і аб'ектыўнасці, праз які мы яго разумеем. Для Фуко гэта назва, па-першае, толькі эмпірычнай сукупнасці – г. зн., толькі навук у іх рэальным і гістарычным бытаванні. Па-другое, сярод мноства наяўных навук французскага мысляра цікавіць адметны ўчастак, які і слугуе галоўным лейтматывам яго філасофіі. Гэта не зусім «гуманітарныя» навукі ці «social sciences». І не толькі таму, што Фуко ў сваіх даследаваннях робіць рэйды на такія канвенцыйна не гуманітарныя, не сацыяльныя тэрыторыі як біялогія, эканоміка ці псіхіятрыя, а яшчэ (і пераважна) таму, што «гуманітарныя навукі» і «social science» неад'емна дадзены праз сваю прэтэнзію на гуманізацыю грамадства ці на адміністраванне соцыуму. Падпасці пад правакацыю такой прэтэнзіі, паводле французскага філосафа, азначае ўжо прамінуць самае істотнае. Фуко спрабуе ўлучыць сам гэты гарызонт прэтэнзій на гуманізацыю і структураванне грамадства ў межы свайго разгляду. Прадметам яго аналізу і думкі былі: як гэты гарызонт змяняўся цягам гісторыі, праз якія інструменты гэта прэтэнзія выяўлялася і спраўджвалася, якое значэнне ёй надавалася ў розныя перыяды.

Але не будзе слушна і іншая стратэгія азначэння і акрэслення падобных навук – праз супрацьпастаўленне прыродазнаўчым і абстрактным навукам у тэрмінах распачнага «недахопу», «яшчэ не ...». Гэта не проста «нясталыя» навукі [1], адасобленыя ад узорных

¹прычым такая адсутнасць спроб агульнага і абстрактнага вызначэння і канцэптualiзацыі феномену веды як такой не з'яўляецца тэрэтычным хібам падыходу Фуко, гэта сумыслная пазіцыя, вынікаючая з бачання веды як паверхні, на якой гісторыя выбухае адзінкавымі, сінгулярнымі падзеямі. Веда заўжды партыкулярна і неаддзельна ад сваіх канкрэтных гістарычных, культурных і дысцыплінарных абліччаў.

наук адсутнасцю неабходнага ўзроўню фармалізацыі, зблытанасцю і дыскрэтнасцю традыцыі, скандальнай нястачай адзінага нарматыўнага гарызонту. Тое што іх акрэслівае ў іх адметнасці гэта хутчэй празмернасць, «лішак», своеасаблівы «гібрыдны характар» [2]. Яны прадстаўляюць сабой «гордзіеў вузел» фактычнасці і нарматыўнасці. Прычым, гэтыя лішак і гібрыдны характар – віноўнікі іх рыхлага тэрэтычнага статусу, у той самы час з'яўляюцца і крытэрыямі іх устойлівасці і трываласці ў грамадстве. Яны разгортваюцца ў асаблівай прасторы, дзе выяўленне аб'екта вывучэння з неабходнасцю тоесна яго ўстанаўленню, дзе акт аналітычнага вылучэння адначасова ёсць актам кантролю. Яны ўзнаўляюць сябе ў грамадстве, бо з'яўляюцца прыладамі ўзнаўлення самога грамадства.

Апроч таго, гэтыя навукі палягаюць на адмысловым «звіху» погляду, яго звернутасці назад: тое што ёсць іх аб'ектам – гэта сам суб'ект, само «суб'ектнае» ў суб'екце. І, падобна «Анэлу гісторыі» В. Бен'яміна [3], гэты суб'ект «гуманітарных» навук змушаны назіраць працэс няспыннага награвашчвання руін чалавечага: кожная здабытая ісціна суб'екта ў момант адпадае ад яго ў адчужаную аб'ектыўнасць, у якой ён болей не згодны пазнаваць сябе. Лінгвістыка супрацьпастаўляе нам нашы уласныя словы, эканоміка – адцурае нашы ўласныя працу, час і смяротнасць, біялогія робіць чужым нашае ўласнае жыццё. Гэта тая веда, пасродкам якой ментальнае адпадае і адчужаецца ад свайго носьбіту, той лабірынт, які збудаваў вакол сябе, і ў якім канчаткова згубіў сябе новаеўрапейскі суб'ект на шляху самапазнання.

Прычым веда, якая выступае аб'ектам вывучэння Фуко, не тоесна зместу («кантэнт») гэтых навук, сукупнасці іх ісціных (ці прызнаных за гэткія) прапазіцый. «Веда», якую разглядае і аналізуе французскі мысляр, раўназначна той сукупнасці фактараў, якія спрычыняюцца да ўзнікнення, усталявання і трансфармацыі гэтага зместу.

Каб адрозніць ад навукавай веды той адметны тып веды, які цікавіць яго, Фуко карыстаецца наяўнасцю ў французскай мове двух слоў, якімі можа быць пазначана веда: «savoir» і «connaissance», надаючы іх адрознасці канцэптuallyны характар.

У рускіх выданнях гэтыя два тэрміны перакладаюцца, як правіла, як «веда» і «пазнанне» («знание» і «познание») [4], [5]. Такі варыянт развядзення «savoir» і «connaissance» мае пад сабой пэўную рацыю: «пазнанне» з неабходнасцю прадугледжвае працэсуальнасць і працэдурнасць, дзе любыя бачныя сляды і праявы спазнанага акаляюць прасторава і часова нелакальныя складнікі (трансцэндэнтальныя нормы, псіхалагічныя і кагнітыўныя механізмы). Мэтаю філасофіі Фуко акурат і была крытыка ўвядзення ў аналіз гісторыі веды такіх нелакальных элементаў, адсячэнне іх як тлумачальных прынцыпаў. Веду-savoir, наадварот, неабходна разумець як чыстую «эвентуальнасць», яна ёсць сукупнасць сінгулярных падзей, якія падлягаюць дакладнай лакалізацыі. Але, усё ж, гэта занадта моцнае развяданне перакладчыцкай праблемы нахштальт «рассячэння гордзіева вузла», пры якім губляецца дыялектычнасць супрацьпастаўлення «savoir» і «connaissance» і прыўносяцца дадатковыя нерэлевантныя сэнсы (калі б мэтай Фуко было супрацьпаставіць ведзе пазнанне, ён мог бы выкарыстаць асобны, наяўны ў французскай мове, тэрмін для апошняй – «cognition», але ж ён гэтага не зрабіў). У гэтым сэнсе нам пашэнціла, што ў англійскіх выданнях «Археалогіі веды» абодва словы былі перакладзены аднолькава, як «knowledge», і перакладчыкі былі змушаны звярнуцца да самога Фуко за далейшымі ўдакладненнямі. Таму мы маем уласнае тлумачэнне ад самога французскага філосафа: «Пад *connaissance* я разумею адносіны суб'екта да аб'екта і фармальныя правілы, якія кіруюць імі. *Savoir* жа адносіцца да ўмовы якія неабходны ў пэўны перыяд, каб той альбо іншы тып аб'ектаў быў дадзены для веды-*connaissance*, каб тое альбо іншае выказванне было сфармуляваным» [6, р. 16–17].

Паміж ведаю-savoir і ведаю-connaissance існуюць, **па-першае, стасункі тла і фігуры**²: навука развіваецца на тле веды і праз адносіны з ёй. У ландшафтах веды навука знаходзіць сваю лакалізацыю і праз сваю канфігурацыю ў полі веды набывае індывідуальнасць: «Навука (ці тое, што ўдае сябе за гэткую) лакалізавана ў полі веды і грае ў ім пэўную ролю» [7, р. 241]. Навука «выцінае» і прыўлашчавае пэўныя фрагменты веды.

²Сам Фуко для характарыстыкі гэтых адносінаў выкарыстоўвае крыху іншую «геаграфічную» метафару: ён кажа аб неабходнасці разрознення навуковага «абшару» (*domaine*) і археалагічнай «тэрыторыі» (якой уласна і з'яўляецца веда) [7, р. 239], гл. таксама [8, р. 143].

Навуковая веда заўжды лакунарна адносна веда-*savoir*, яна размяшчаецца ў складках яе паверхні і кіруецца логікай яе прыўлашчэння. Веда ж – гэта заўжды нешта большае чымсьці навука. Яна большая за навуку, бо ўлучае ў свой масіў:

1. сукупнасць філасофскіх і літаратурных сцверджанняў адносна аб'ектнага поля магчымай навукі [7, р. 239], «мастацкую літаратуру, рэфлексіі, апавяданні, інстытуцыйныя пастановы і палітычныя рашэнні» [8], там, дзе яны сфармуляваны на падставе тых жа дыскурсіўных рэгулярнасцяў, што вызначаюць навуковыя выказванні, ці там, дзе яны адлюстроўваюць навуку як дыскурсіўную і сацыяльную практыку;

2. сацыяльныя, этычныя і палітычныя кантэксты / сітуацыі, дзе ад носьбіта веда патрабуецца аўтарытэтнае слова, дзе ён можа выступаць у ролі эксперта;

3. не кадыфікаваныя, невідавочныя для носьбітаў веда, але ж дзейсныя ў яе полі перцэптыўныя коды і інструментальныя сітуацыі, праз якія падаецца прадметнае поле;

4. механізмы надання і атрымання кампетэнцыі, неабходныя для прамаўлення ад імя веда.

Адным словам – *savoir* гэта ўсё тое, што дазваляе ўвідавочыць сацыяльную ўцягненасць навукавай веда, яе знітанасць з уладай.

Як суаднесеныя ў якасці фігуры і яе тла веда-*connaissance* і веда-*savoir* маюць і розныя стасункі з навочнасцю: навука паўстае праз акрэсленне дакладнага абшару, праз кадыфікацыю і фармалізацыю практык ўтрымання і ўзнаўлення дасяжнасці і бачнасці сваіх вынікаў, веда ж выступае як непрыкметны і несамавіты спод навуковых палажэнняў. Але – і тут палягае адзін з кардынальных момантаў усёй філасофіі Фуко, – няўлоўнасць, някідкасць веда не мае нічога супольнага з латэнтнасцю і непрамоўленасцю, патаемнасцю і прытоенасцю. Веда заўжды навідавоку і на паверхні, але праз гэта яна ўспрымаецца як нешта занадта павярхоўнае і невыразнае, як нешта, што «само сабой разумецца», яна выступае як рэфэрэнтная рамка, якую ніколі не ставяць пад сумнеў.

Па-другое, веда адносіцца да зместу навукі як умова яго магчымасці. Але ж стасункі веда / навуковая веда («*savoir*» і «*connaissance*») нельга разумець як лагічныя адносіны патэнцыйнага / сапраўднага. Веда – гэта не патэнцыйная навука, яна не вычэрпваецца сваёй навука-спараджаючай роляй. Размова не ідзе пра розныя мадальнасці быцця: веда не меней рэчаісная чымся навука, але існаванне навукі немагчымае без пэўнага поля веда, у якім яна ўзнікае і развіваецца. Але не наадварот: існаванне пэўных устойлівых канфігурацый веда не прыводзіць да аўтаматычнага фармавання адпаведнай навукі. Такім чынам, веда з'яўляецца неабходнай, але не дастатковай умовай для з'яўлення і існавання навукі.

Канкрэтныя механізмы ажыццяўлення навукі на тле «веда» ніяк апырэры не прадпісаныя: канкрэтныя гістарычныя стасункі, якія разгортваюцца паміж навукай і ведаю, і з'яўляюцца акурат характарыстыкамі канкрэтнай эпохі («У любой дыскурсіўнай фармацыі мы знаходзім адметныя адносіны паміж навукай і ведаю» [7, р. 241]).

Веда-*savoir* Фуко і *Ereignis* Гайдэгера. Веда папярэднічае навуцы не толькі ў тэмпаральным сэнсе, але і «квазі-трансцэндэнтальным» сэнсе, як яе «гістарычнае аргіогі». Перад тым як пэўнае навуковае выказванне будзе расцэнена ў якасці асэнсаванага і можна будзе спытаць пра ягоную ісціну, павінен адбыцца шэраг падзей і перадумоў, якія Фуко ўласна і называе «ведаю». Навуковыя сцверджанні заўжды гучаць у межах карэлятыўнай інструментальнай сітуацыі са спасылкамі на адметныя перцэптыўныя рэжымы, у пэўных інстытуцыянальных граніцах – якія і лакалізуюць іх у адпаведных сэнсаўтваральным абшары і гарызонце ісціных прэтэнзій. Каштоўнасць, дзейнасць, тэрапеўтычная сіла, здольнасць вырашаць пытанні, звязаныя з пакутамі і смерцю медычнага слова, напрыклад, неадлучны ад сітуацыі бальніцы ці клінікі [7, р. 69].

У гэтым сэнсе паняцце веда грае ў Фуко ролю аналагічную ролі паняцця «Падзеі» (*Ereignis*) у творчасці позняга Гайдэгера: яно павінна падкрэсліць, што навуковае пазнанне адбываецца ўнутры кола разамкнёнасці – разамкнёнасці і ўжо – дадзенасці існага адносна якога разгортваецца навуковае запытанне і наяўнасці таго бытнага, чыя іста палягае ў запытанні (чалавека). Падобна Гайдэгеру, Фуко падкрэслівае падзейны, эвентуальны характар ісцінага: ісціна гуманітарных навук ёсць уступленне у кола навочнага. Апроч таго, паміж падыходамі двух філосафаў можна знайсці яшчэ два істотныя паралелізмы:

а) і веда для Фуко, і Падзея для Гайдэгера носяць прынцыпова безагентны характар – яны маніфестуюць сябе праз пэўныя выказванні, але іх нельга атрыбутаваць прамойцам дадзеных выказванняў як аўтарам іх фармуліроўкі;

б) нягледзячы на свой праддадзены, атуляючы ў стасунку да свядомасці характар і *savoir*, і *Ereignis* не прыналежаць да атэмпаральнага рэгістра трансцэндэнтальных перадумоў пазнання, якія заўжды і па азначэнню вонкі гісторыі. Акурат наадварот: веда і Падзея наўсцяж гістарычныя, яны і з'яўляюцца шляхам рэалізацыі гістарычнасці пазнання.

Але апроч усіх паралелізмаў ёсць паміж *savoir* Фуко і *Ereignis* Гайдэгера і шэраг істотных адрозненняў, гэта:

1) Адносіны суб'екта пазнання і навуковага запытання да самога кола разамкнёнага: для Гайдэгера чалавек трапляе ў прастору непакрыёмага існага праз чуласць і послух да падзеі быцця інтэрпрэтацыя Фуко нашмат болей «ніцшэанская»: навука, пазнанне – гэта прыўлашчанне пэўнага фрагменту веда, прэтэнзія на адзінаўладнае гаспадаранне. Тут неабходны некаторыя тлумачэнні: для Гайдэгера таксама іста і кон сучаснай эпохі тэхнікі і разліку палягаюць на арудуючых, распараджальніцкіх адносінах да рэчаў, увасабленнем якіх і выступаюць прыродазнаўчыя навукі, але праз такія адносіны чалавек забывае тую ісціну быцця, да якой ён прыналежыць, і ён мусіць вярнуцца да «паслухмянасці» быццю, каб вярнуцца да прытоенай ісціны. Для Фуко не існуе нічога да, ці пад уладнымі адносінамі: улада бацькоў над дзецьмі, доктара над хворым, закаханага над аб'ектам кахання ўласна і з'яўляецца тым працэсам, пасродкам якога вытвараецца такое існае як «дзіця», «хворы», «каханы».

2) Татальны / лакунарны характар: *Ereignis* для Гайдэгера – падзея ўсеахопная, яна цалкам атуляе ўсю эпоху, над якой развінаецца яе ўлада, аднолькава выяўляючыся ў любых культурных артэфактах і ўчынках людзей, але з асаблівай сілай і сапраўднасцю – у творчасці паэтаў і філосафаў; канфігурацыі веда для Фуко не маюць такога «эпахальнага» вымярэння, іх выяўленне не паклікана распусціць у сваёй зыходнай падстаўнасці ўсю размаітасць культурных і сацыяльных практык, толькі патлумачыць лакальныя адцінкі сазлучанасці пэўных навуковых дыскурсаў і сацыяльна-палітычных стратэгіяў, пакідаючы месца для іншых перапрычатанняў культуры эпохі пры абранні іншых аб'ектаў факусіроўкі.

Веда і гісторыя: гістарычнасць веда-savoir. Калі падвесці прамежкавы падрахунак і звярнуцца да думкі, выказанай на пачатку, што дыхатамію *savoir* і *connaissance* можна часткова суаднесці з супрацьпастаўленнем веда і пазнання, то мы атрымаем парадаксальны вынік: у той час як абсалютная большасць даследнікаў разглядаюць і вызначаюць веда як вынік пазнавальнай дзейнасці, як ментальны стан, вынікаючы з кагнітыўных працэсаў, для Фуко гэтыя адносіны разгортваюцца з дакладнасцю наадварот – веда папярэднічае пазнанню, задае ўмовы яго магчымасці і перавышае яго па «аб'ёму». Фуко дасягае такой парадаксальнай фармуліроўкі за конт таго, што адмаўляецца атрыбутаваць веда да ўнутранага, ментальнага свету суб'екта.

Традыцыйная эпистэмологія ў якасці парадыхмальнага ўзору для аналітыкі веда бярэ квазі-картэзіянскі экзистэнцыял «я ведаю», дзе пэўны змест свядомасці даецца ў абоймах перакананасці (упэўненасці). Веда тут – скутак жыццёвага цэлага індывіда, зробленага паводле аб'ектыўных і інтэрсуб'ектыўных правілаў падагульнення кагнітыўных працэдур, вынік ментальных працэсаў ці наступства ўласцівых эпосе і культуры спосабаў разважання і мыслення.

У залежнасці ад канкрэтнай трактоўкі і канцэптuallyнага насычэння гэтага «я ведаю» для аналізу гісторыі веда пакінуты тры магчымыя інтэрпрэтацыйныя сцэнарыі:

1) Мы ставім галоўны акцэнт на «я» і ўтрымліваем у яго ў якасці канкрэтнага біяграфічнага адзінства «перажытага і спазнанага» – веданне, як стан індывідуальнай псіхікі прыраўноўваецца да каўзальнага выніку з біяграфічных акалічнасцей і ўздзеянняў культурнага кантэксту; альбо разумеем гэта «я» як фантавуючы гейзер самаістых «азарэнняў» генія, якія не маюць іншых прынцыпаў свайго тлумачэння, апроч уласна спасылкі на «геніяльнасць» іх аўтара. У такой трактоўцы мы маем справу з канцэптам аўтарства як гранічным і апошнім тлумачальным прынцыпам гістарычнасці веда.

2) «Я» разумецца ў трансцэндэнтальным рэчышчы – як фармальна крöpfка, ачышчаная ад усіх індывідуальна-псіхалагічных інтэрпрэтацый, ад якой сыходзяць акты канстытування магчымасці любога ведання. Альбо сама сітуацыя «я ведаю» ўтрымліваецца як падлеглая

прынцыповай фармалізацыі ў сукупнасці лагічных законаў – найбольш паслядоўна дадзеная стратэгія рэалізуецца ў межах аналітычнай традыцыі, якая спрабуе патлумачыць веду праз схему «S ведае што p, тады і толькі тады калі ...» [9, р. 121]. Так ці інакш – гістарычнасць як такая вымыкаецца з абшараў эпістэміялогіі: калі мы маем універсальнае мерыва для таго каб знітаваць сінгулярныя «я ведаю» ў адзінства ведання як такога, то веда не можа мець іншай гісторыі апроч свайго простага назапашвання і акумуляцыі. Веда, якая разглядаецца як атэмпаральная нязменнасць, гарантам якой выступаюць трансцэндэнтальныя нормы і лагічныя законы, пакідае месца толькі для адной трактоўкі сваёй гістарычнасці: як барацьбы веды і няведання, паступовага, магчыма не без кульгання і кружэння, але ж, у рэшце рэшт, пераможнага прыйсця царства святла ў цемру няведання.

3) Можна, нарэшце, узгадаць, што супрыналежнасць «я» і ведання адбываецца ў асяроддзі і ў стыхіі «перакананасці», як спосабу адносінаў да зместу веды і паспрабаваць гістарызаваць самі гэтыя адносіны, вылучыць тыпы перакананасці і пераканання, уласцівыя розным эпохам: такім чынам гісторыя веды пераўтвараецца ў гісторыю розных тыпаў рацыянальнасці, у калейдаскоп тыпаў падставовага досведу, на аснове якога суб'ект здабываў упэўненасць у сваёй ведзе.

Так ці інакш, розным чынам для кожнага з падыходаў, але інварыянта ў сваёй ісце, веда разглядалася як тое, што выпадае з шэрагаў гістарычнага, як тое, што хаваецца ад наяўнасці ў складках індывідуальнай псіхікі, трансцэндэнтальных прынцыпаў ці рытме феноменалагічнага развіцця пазнання. Наяўная веда з'яўляецца хіба што водгаласам фінальнай, абсалютнай веды, якую могуць даць канчатковы падрахунак пражытага жыцця, суздром праяснення трансцэндэнтальныя і лагічныя перадумовы пазнання, нарэшце знойдзеная абсалютна адэкватная рэчаіснасці форма рацыянальнасці. Гісторыя веды пераўтвараецца ў эсхаталагічныя наратыўныя бясконца адкладзенага канчатковага прыйсця ісіны, знакам і сімвалам адкладзенасці якога выступаюць усе канкрэтныя чалавечыя пазнанні. Такім чынам, разгортваецца драма бясконцай гульні веды і няведання, дзе кожная здабытая пэўнасць ёсць адначасова і павялічэнне даляглядаў няведання – драма, галоўным драматургам якой і, адначасова, галоўнай дзеючай асобай якой выступаў новаеўрапейскі суб'ект.

Але побач і насуперак гэтай драме, якую новаеўрапейскі суб'ект распавядаў сабе і паводле якой выбудоваў сябе, разгортвалася неўпрыкмет зусім іншая гісторыя – непакісна, без ваганняў новаеўрапейскі сацыум праводзіць у сабе самім безліч межаў і граніцаў, адасабляе нармальнае ад ненармальнага, разумнае ад бязглуздага ці шалёнага, безапеляцыйна вырашае кон вар'ятаў і злачынцаў, парадкуе і нармуе жыццё, працу і мову, накладвае на сябе разметачныя сеці, пасродкам якіх няспынна і адназначна фіксуецца, каталагізуецца і тлумачыцца ўся сукупнасць чалавечых паводзін. Неўпрыкмет гэта другая гісторыя веды вытварала, спараджала і змяняла самі локусы, адкуль суб'ект мог бясконца пытаць самога сябе аб грунтоўнасці сваіх «я ведаю», змяняла змест, значэнне і значнасць гэтага «я ведаю».

Эксперт, пакліканы ў суд, можа бясконца пытаць самога сябе аб абгрунтаванасці і слушнасці сваёй веды, пакінуты сам насам перад «тварам» свайго ведання, але гэта не змяняе таго факта, што за ім ужо і бясумненна замацаваны права і кампетэнтнасць вырашаць самыя экзістэнцыяльныя пытанні – волі і няволі, жыцця і смерці падсуднага. Тое, што дае яму такое права – гэта прызнаная за ім веда і прызнаная за ведаю прэрагатыва на развязанне падобных пытанняў. Прычым эксперт разглядаецца як прадстаўнік веды, як уцялесненне веды, як той, хто знаходзіцца «ў ведзе», не таму што яго словам папярэднічае даўгое пазнанне, не таму што яго свядомасць у дадзены момант утрымлівае неабходную інфармацыю, падмацаваную жыццёвым досведам ці правіламі логікі, але ж таму і толькі таму, што ў межах дыскурсіўнай практыкі вылучана адпаведнае вакантнае месца, за якім замацаваны адпаведны абсяг правамоцтваў, якое ён і займае, запаўняе, дзякуючы простаай адпаведнасці правілам выказвання ўласцівым гэтай пазіцыі. Такім чынам, веда псіхпаталогіі – гэта тое, на падставе чаго прымаюцца канкрэтныя рашэнні аб шпіталізацыі, выносіцца вырак аб прысутнасці прытомнасці асобы падчас здзяйснення ўчынку і д. п. Медычная веда – гэта тое, пасродкам чаго за індывідам замацоўваюць статус хворага, суадносяць яго з полем пакут, сімптомаў, магчымасцяў і шляхоў ачуньвання. Лінгвістычная веда – гэта інстанцыя рашэння: з'яўляецца

той ці іншы «дыялект» ці «маўленне» самастойнай мовай, ці не; гэта тое, што супрацьпастаўляе суб'екта гісторыі яго ўласных словаў. Падобныя сітуацыі даюць Фуко падставу разглядаць веду не як прамежкавыя высновы, атрыманыя падчас пазнання, не як мінаючы ментальны стан, якому пагражаюць самі прынцыпы, на якіх ён уgruntаваны, але як сукупнасць тых эфектаў, якія будзе мець сказанае з дарэчнасцю да пэўных нефармальных і недэдуктыўных правіл ў сітуацыі, калі прэтэнзія на ісцінасць ёсць адначасна прэтэнзіяй і правам на вырашэнне кону пэўнага кола асоб. Веда – гэта статус, які надаецца выказванням у канкрэтных гістарычных абставінах, і той перфарматыўны гарызонт, які расчыняе перад выказваннямі, сам факт надання падобнага статусу. Ментальны стан суб'екта ведання – бясконцыя колы рэкурэнтнага ўсведамлення сябе як ведаючага, падвядзенне рахункаў у межах разумення і разумнага і г. д. – усё гэта з'явы другасныя і эпіфенаменальныя ў параўнанні з выказаным паводле правіл веды і ў сітуацыі веды.

Літаратура

1. Hacking, I. Michel Foucault's immature science / I. Hacking // Michel Foucault: critical assessments. – 1994. – Vol. 2. Barry Smart. Routledge. – P. 176–185.
2. Косыба, Н. Die Disziplinierung Foucaults Diskursanalyse als Wissenssoziologie / Н. Косыба // Neue Perspektiven der Wissenssoziologie ; D. Tänzler, Н. Knoblauch, НG. Soeffner (Eds). – Konstanz : UVK. Verlagsgesellschaft, 2006. – S. 135–155.
3. Беньямин, В. О понятии истории / В. Беньямин // Новое литературное обозрение ; пер. и комм. С. Ромашко. – 2000. – № 46. – С. 81–90.
4. Фуко, М. Археология знания / М. Фуко ; пер. с фр. С. Митина, Д. Стасова ; под общ. ред. Б. Левченко. – Киев : Ника-Центр, 1996. – 207 с.
5. Фуко, М. Археология знания / М. Фуко ; перевод с французского. – Санкт-Петербург : Гуманитарная академия, 2004. – 412 [3] с.
6. Foucault, M. The archeology of knowledge / M. Foucault. – Routledge, 2013. – 247 p.
7. Foucault, M. L'Archéologie du savoir / M. Foucault. – Paris : Gallimard 1969. – 287 p.
8. Allen, B. Foucault's theory of knowledge / B. Allen // Foucault and philosophy. – Malden, MA : Wiley-Blackwell, 2010. – P. 143–162.
9. Gettier, E.L. Is justified true belief knowledge? / E.L. Gettier // Analysis. – 1963. – № 23 (6). – P. 121–123.